

Monika A. Król

Uniwersytet Łódzki, Polska

e-mail: mkrol@wpia.uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0001-9689-2266

PRAWNA OCHRONA ZWIERZĄT ŁOWNYCH A INSTRUMENTY ZWALCZANIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ

LEGAL PROTECTION OF WILD GAMES AND COMBATING AFRICAN SWINE FEVER INSTRUMENTS

Abstract

Due to the occurrence of the second genotype of African Swine Fever (ASF) virus in Europe, the situation today causes a threat to the species through the use of sanitary shooting of wild boars in the areas of disease occurrence, and as a consequence their depopulation. The purpose of the study is to assess EU and Polish legal regulations relating to the protection, preservation of diversity and management of wild game populations and combating of infectious animal diseases, which are subject to the obligation to combat. The researchers' question in this paper concerns the mutual relations of these legal regulations and legal instruments for the valuable protection of the biosphere in hunting in connection with the occurrence of the disease. The subject of careful analysis was the search for manifestations of the implementation of the legal protection of wild game as a nationwide good, particularly relating to one category of wild game – wild boars, in a situation of epizootic danger.

KEYWORDS

hunting, national good, wild games, sanitary shooting, African Swine Fever

SŁOWA KLUCZOWE

łowiectwo, dobro ogólnonarodowe, zwierzyzna, odstrzał sanitarny, afrykański pomór świń

1. WPROWADZENIE

Obszary wiejskie są terenem koegzystencji gospodarki rolnej, leśnej i łowieckiej. Jednakże współcześnie intensywna, często uprzemysłowiona działalność rolnicza powoduje wiele zagrożeń dla rodzimej przyrody na obszarach wiejskich i ma bezpośredni wpływ na stan elementów biosfery. W działalności wytwórczej w rolnictwie najczęściej względy gospodarcze przesądzają nad względami ekologicznymi. W literaturze przedmiotu wymienia się wiele czynników związanych z rolnictwem wywołujących degradację środowiska przyrodniczego, a zarazem powodujących zubożenie bioróżnorodności¹. Do wskazanych zagrożeń dochodzi kolejne, związane z wystąpieniem chorób zakaźnych zwierząt, które wymusza zastosowanie środków zwalczania i zapobiegania tym chorobom. Jednym z najdalej idących środków mających zastosowanie w związku z pojawieniem się ogniska choroby jest nakaz zabicia lub uboju zwierząt chorych lub zakażonych, czy nawet tylko podejrzanych o zakażenie, albo zwierząt z gatunków wrażliwych na daną chorobę zakaźną. W Europie w drugiej dekadzie XXI w. występowanie wirusa drugiego genotypu afrykańskiego pomoru świń (ang. African Swine Fever – ASF)² spowodowało zagrożenie dla gatunku dzików poprzez zastosowanie odstrzału sanitarnego tych zwierząt na obszarach występowania choroby, a w konsekwencji ich depopulację.

¹ B. Poskrobko, T. Poskrobko, K. Skiba, *Ochrona biosfery*, Warszawa 2007, s. 178. Najczęściej wymienia się: fragmentaryzację obszarów wiejskich, melioracje odwadniające, zmniejszenie retencji wodnej, monokultury, zanieczyszczenia gleb i wód na skutek nadmiernej chemizacji rolnictwa, wprowadzanie obcych biogeograficznie gatunków oraz genetycznie zmodyfikowanych odmian roślin, a także zanik hodowli tradycyjnych ras zwierząt.

² Szerzej na temat genezy i ewolucji występowania choroby zakaźnej zwierząt określonej jako afrykański pomór świń zob. M. A. Król, *Prevention instruments against African Swine Fever and legal protection of wild game in Poland*, (w:) E. Kruk, G. Lubeńczuk, H. Spasowska-Czarny (eds.), *Legal protection of animals*, Lublin 2020, s. 299–301.

Celem opracowania jest ocena unijnych i polskich regulacji prawnych normujących ochronę, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych w konfrontacji z unormowaniami odnoszącymi się do zwalczania chorób zakaźnych zwierząt w związku z występowaniem ASF. Pytanie badawcze stawiane w niniejszej pracy dotyczy wzajemnych relacji tych regulacji prawnych i instrumentów prawnych służących użytkowej ochronie biosfery w łowiectwie w związku z zaistnieniem choroby zakaźnej wpisanej do wykazu chorób podlegających zwalczaniu. Przedmiotem szczególnej analizy było poszukiwanie przejawów realizacji prawnej ochrony zwierząt łownych, jako dobra ogólnonarodowego, w szczególności odnoszących się do jednej kategorii zwierząt łownych – dzików, w tej szczególnej sytuacji zagrożenia epizootycznego.

2. PRAWNA OCHRONA ZWIERZĄT ŻYJĄCYCH W STANIE WOLNYM

Jak podkreślono w *Polityce Ekologicznej Państwa 2030*³, bogactwo różnorodności biologicznej stanowi potencjał Polski. Jednakże pomimo pozytywnych przykładów i sukcesów związanych z ochroną przyrody, obserwuje się ogólny spadek wartości w ekosystemach przyrodniczych kraju. Jednym z wyznaczników bogactwa zasobów przyrodniczych jest również występowanie dużych drapieżników, tj. wilków czy niedźwiedzi. Zwierzęta są integralną częścią biosfery i także z tego względu podlegają ochronie prawnej. Ochrona w odniesieniu do żywych elementów biosfery jest realizowana poprzez instrumenty prawne służące ochronie idealnej (konserwatorskiej) i użytkowej (w trakcie gospodarczego wykorzystania). Zwierzęta żyjące w stanie wolnym – w zależności od cech gatunkowych i zagrożeń dla ich występowania – podlegają jednej lub drugiej formie ochrony. W ustawodawstwie polskim zachowany jest podział na zwierzęta łowne i chronione – istotny z przyrodniczego punktu widzenia z uwagi na liczebność populacji tych zwierząt i związany z tym zupełnie inny status ochrony. Jest to podział wykorzystywany także ze względu na zróżnicowanie zasad odpowiedzialności odszkodowawczej za szkody spowodowane przez te zwierzęta (zwierzęta łowne – art. 46 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie⁴, zwierzęta chronione – art. 126 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁵).

³ Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2019 r. w sprawie przyjęcia Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej (M.P. z 2019 r., poz. 794).

⁴ Dz.U. z 2020 r., poz. 1683, z późn. zm.; dalej: p.l.

⁵ Dz.U. z 2021 r., poz. 1098, z późn. zm.; dalej: u.o.p.

Zwierzęta objęte ochroną gatunkową to zwierzęta żyjące dziko, objęte ochroną ścisłą lub częściową, wymienione w wykazie sporządzonym na podstawie art. 49 u.o.p.⁶. Należą do nich m.in. kozice, żubry, niedźwiedzie, wilki, rysie i żbiki. Tylko w przypadku bobrów wprowadzono zasadę częściowej ochrony, z możliwością ich pozyskiwania, określając precyzyjnie dozwolone sposoby i terminy. Użytkowej ochronie poddano zwierzęta łowne żyjące w stanie wolnym – synonim „zwierzyny”. Podkreślenia wymaga, że mimo nieobjęcia zwierząt łownych całkowitą ochroną, zgodnie z art. 2 p.l. zwierzęta te, żyjąc w stanie wolnym, stanowią dobro ogólnonarodowe, są własnością Skarbu Państwa – niezależnie od tego, kto jest właścicielem lasu⁷. Określenie zwierzyny mianem dobra ogólnonarodowego służy zaakcentowaniu znaczenia zwierzyny łownej i jednocześnie nadaniu jej wysokiej rangi w systemie wartości środowiska przyrodniczego⁸. Bezsprzecznie zwierzęta, w tym również zwierzęta łowne, są komponentami środowiska, a co za tym idzie, zgodnie z postanowieniami art. 323 ust. 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska⁹, stanowią kategorię prawną „dobra wspólnego”¹⁰. Nadanie zwierzętom łownym statusu dobra ogólnonarodowego czy objęcie kategorią dobra wspólnego oznacza, że powinny być one przedmiotem szczególnej ochrony prawnej.

Przepisy rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych¹¹ wyróżniają dwa gatunki zwierząt łownych: zwierzynę grubą (m.in. łosia, jelenia, dzika) i zwierzynę drobną, obejmującą zarówno ssaki, jak i ptaki (m.in. lisa, bażanta). W każdej z wymienionych grup zwierząt łownych wyróżniono podgrupy, wśród zwierzyny grubej wyróżniono zwierzynę płową (m.in. łosia, jelenia). Jak wskazano w naukach przyrodniczych¹², dziki są gatunkiem dominującym w zespole dużych ssaków, obecnie trzecim po sarnie i jeleniu, najliczniejszym gatunkiem kopytnym w Polsce. Populacja dzika zależy od wielu czynników, które można podzielić na dwie grupy: przyrodnicze i społeczno-prawne. Do czynników przyrodniczych należy

⁶ Gatunki zwierząt podlegające ochronie określają przepisy rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U. z 2016 r., poz. 2183, z późn. zm.).

⁷ J. Miłkowska, *Korzystanie z zasobów zwierzyny łownej*, (w:) M. Górski (red.), *Prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2021, s. 789, czy D. Danecka, W. Radecki, *Prawo łowieckie. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 66–72.

⁸ D. Danecka, W. Radecki, *Prawo łowieckie...*, s. 67.

⁹ Tekst jedn. z 2020 r., poz. 1219, z późn. zm.: dalej: p.o.ś. Do 2014 r. odwołanie do pojęcia środowiska jako dobra wspólnego było w art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. nr 75, poz. 493). Przepis ten został uchylony przez art. 9 pkt 18 lit. a ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1101).

¹⁰ D. Danecka, W. Radecki, *Prawo łowieckie...*, s. 68.

¹¹ Dz.U. nr 45, poz. 433.

¹² B. Popczyk, *Zarządzanie populacją dzika *Sus scrofa* w Polsce*, (w:) *Zarządzanie populacjami zwierząt*, Warszawa 2016, s. 30.

zaliczyć: produkcję rolniczą (strukturę zasiewów, szczególnie udział kukurydzy), liczebność i strukturę populacji oraz choroby zakaźne. Do czynników społeczno-prawnych zaliczono wielkość szkód w płodach i uprawach rolnych, poziom dokarmiania dzików, regulacje prawne w zakresie wykonywania polowania, planowanie łowieckie oraz wykonywanie założonych łowieckich planów hodowlanych¹³. Według danych GUS¹⁴ liczebność krajowej populacji tego gatunku w latach 2000–2014 znacząco wzrosła, z poziomu 118,3 tys. do 285 tys. Jednakże dane z lat 2015–2020 ukazują znaczący spadek populacji dzików, który w marcu 2019 r. sięgnął tylko 71,8 tys.

Dziki stanowią istotny elementem biosfery, mają wpływ na wiele elementów środowiska¹⁵. Zwierzęta te są integralnym elementem ekosystemów leśnych, odgrywają bardzo ważną rolę w ich ochronie, a roznosząc nasiona, pełnią funkcję w naturalnym odnowieniu lasu. Dziki poprawiają także strukturę gleb (ryjąc, zmniejszając glebę), biorą udział w obiegu materii w przyrodzie, jako zwierzęta wszystkożerne pełnią w lasach rolę sanitarną¹⁶. Eliminacja tego gatunku z ekosystemu może przyczynić się do zwiększenia intensywności gradacji owadów w lasach oraz częstości występowania patogenów przenoszonych na ludzi. Dziki stanowią również ważny naturalny pokarm wilka, a zmniejszenie jego dostępności może wywołać wzrost poziomu szkód powodowanych przez te drapieżniki, znajdujące się pod ścisłą ochroną¹⁷.

3. INSTRUMENTY UŻYTKOWEJ OCHRONY BIOSFERY W GOSPODARCE ŁOWIECKIEJ

Kondycja zwierzyny jest wyrazem bogactwa gatunkowego fauny leśnej, co świadczy o wysokiej bioróżnorodności. Liczebność większości gatunków

¹³ *Ibidem*, s. 33.

¹⁴ Rocznik Statystyczny Leśnictwa 2020, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020, s. 28–29, 161.

¹⁵ B. Szewczyk, *Dziki a zwalczanie ASF – perspektywa wirusologa. List otwarty*, Nauka dla Przyrody 2019, <https://naukadlaprzyrody.pl/2019/01/17/dziki-a-zwalczanie-asf-perspektywa-wirusologa/> (dostęp: 20.06.2021 r.), s. 1–3, oraz K. Schmidt, R. Kowalczyk, H. Okarma, T. Podgórski, P. Chylarecki, *List otwarty środowiska naukowego w sprawie redukcji populacji dzików*, Nauka dla Przyrody 2019, <https://naukadlaprzyrody.pl/2019/01/09/list-otwarty-srodowiska-naukowego-w-sprawie-redukcji-populacji-dzikow/> (dostęp: 20.06.2021 r.), s. 1–4.

¹⁶ Dziki żywią się m.in. gryzoniami, padliną oraz owadami będącymi szkodnikami drzew, larwami przebywającymi w ziemi. Bardzo znacząca część tych larw to stadia rozwojowe owadów uszkadzających strukturę drzew i krzewów leśnych. Część tych owadów wiąże się z występowaniem patogenów przenoszonych przez gryzonie na ludzi (np. borelioza, kleszczowe zapalenie mózgu).

¹⁷ K. Schmidt, R. Kowalczyk, H. Okarma, T. Podgórski, P. Chylarecki, *List otwarty...*, s. 1.

zwierząt łownych w Polsce utrzymuje się od kilkunastu lat na wysokim poziomie i należy do najwyższej w Europie. W odniesieniu do lat poprzednich liczebność większości populacji zwierząt łownych żyjących na wolności uległa zwiększeniu. Największy wzrost odnotowały populacje łosia, jelenia, muflona i sarny¹⁸. Przedstawione dane, w odniesieniu do większości gatunków, ukazują w dłuższej perspektywie tendencję wzrostową. Natomiast spadek liczebności zauważono w populacji lisa, kuropatwy i dzika¹⁹. Od kilku lat obserwowany jest wyraźny spadek liczebności dzików w skali całego kraju, w 2019 r. wynosił on około 18% w stosunku do 2018 r. i o ponad 70% w odniesieniu do 2017 r.²⁰. Jest to efekt działań związanych z zastosowaniem instrumentów prawnych pozwalających na eliminację osobników chorych oraz zmniejszenie populacji na terenie naszego kraju, co ma przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się wirusa ASF.

Zachowanie naturalnych środowisk i utrzymanie pożądanej liczebności wszystkich gatunków zwierząt łownych, z możliwością eksploatacji ich populacji, wymaga skutecznej ochrony zwierząt rzadkich i zagrożonych. Jednocześnie przekłada się to na funkcjonowanie zwierząt na obszarach wiejskich, ich oddziaływanie na ekosystemy leśne²¹, jak również działalność rolniczą. Regulacja populacji poprzez zastosowanie odstrzałów ma na celu obniżenie presji zwierzyny na lasy oraz ograniczenie szkód wyrządzanych przez nią w uprawach i płodach rolnych. W przypadku dzików celem redukcji liczebności tego gatunku jest obecnie ograniczenie zagrożenia ze strony ASF.

Zgodnie z art. 1 p.l. łowiectwo jest elementem ochrony środowiska przyrodniczego, oznacza ochronę zwierząt łownych (zwierzyny) i gospodarowania ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii oraz z zasadami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej²². Cele łowiectwa zostały określone w art. 3 p.l. jako: 1) ochrona, zachowanie różnorodności i gospodarowanie populacjami zwierząt łownych; 2) ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego na rzecz

¹⁸ A. Konieczny, *Raport o stanie lasów 2017*, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Warszawa, czerwiec 2018 r., s. 46.

¹⁹ W dłuższej perspektywie ostatnich 10 lat u większości gatunków występuje jednak tendencja wzrostowa liczebności populacji, najbardziej wyraźna w odniesieniu do łosia (o 348%), jelenia (o 54%), muflona (o 29%) i daniela (o 44%), a także wśród gatunków zwierzyny drobnej, tj. zająca (o 44%) i bażanta (o 16%). Regres liczebności w tym okresie zaobserwowano jedynie w populacji kuropatwy (o ok. 38%), lisa (o 6%) i dzika (o 71%). A. Konieczny, *Raport o stanie lasów w Polsce w 2019 r.*, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Warszawa, czerwiec 2020 r., s. 52.

²⁰ *Ibidem*, s. 52.

²¹ Szacuje się, że szkody spowodowane w ekosystemach leśnych w 2017 r. przez gatunki łowne i chronione odnotowano na łącznej powierzchni 86,9 tys. ha, z czego szkody powstałe przez gatunki chronione – na powierzchni 21,9 tys. ha, a poczynione przez gatunki łowne – na powierzchni 64,9 tys. ha, natomiast na 32,5 tys. ha w uprawach rolnych – *Lasy w Polsce 2018*, Lasy Państwowe, Warszawa 2018, s. 45.

²² R. Stec, *Uprawnienia łowiectwa i prowadzenie gospodarki łowieckiej. Uwarunkowania administracyjnoprawne, cywilnoprawne i organizacyjne*, Warszawa 2012, s. 20–21.

poprawy warunków bytowania zwierzyny; 3) uzyskiwanie możliwie wysokiej kondycji osobniczej i jakości trofeów oraz właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego; 4) spełnianie potrzeb społecznych w zakresie uprawiania myślistwa, kultywowania tradycji oraz krzewienia etyki i kultury łowieckiej. Na mocy art. 4 ust. 1 p.ł. gospodarka łowiecka to działalność w zakresie ochrony, hodowli i pozyskiwania zwierzyny. Ochrona zwierząt w tym aspekcie została wymieniona jako pierwsza, co nie jest przypadkowe, a koresponduje z uznaniem zwierząt łownych w art. 2 p.ł. za dobro ogólnonarodowe. Z tego względu silny akcent został położony na aspekty ekologiczne, choć ustawodawca dostrzega również związek łowiectwa i gospodarki łowieckiej z leśnictwem i rolnictwem²³. Prowadzenie gospodarki łowieckiej odbywa się na podstawie ustawy w obwodach łowieckich zarówno leśnych, jak i polnych. Oznacza to możliwość występowania zwierzyny i organizowania polowań nie tylko w lasach, lecz także na obszarach wiejskich w pobliżu zabudowań gospodarskich.

W związku z występowaniem ASF zmianie uległa treść art. 13 p.ł. Przepis ten nakładał na dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich, z mocy przepisów ustawy, obowiązek dokarmiania zwierzyny, zwłaszcza w okresach występowania niedostatków żeru naturalnego oraz wówczas, gdy w sposób istotny mogło to wpłynąć na zmniejszenie szkód w uprawach i płodach rolnych oraz w gospodarce leśnej. Ustawą z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt²⁴ dokonano nowelizacji omawianego przepisu. Zgodnie z jego obecną treścią, dokarmianie ma już charakter fakultatywny, po uzgodnieniu miejsca wykładania karmy z właścicielem, posiadaczem lub zarządcą gruntu, jeżeli działanie to nie stwarza zagrożenia epizootycznego. Fakultatywność dokarmiania zwierząt łownych oznacza nie tylko uprawnienie w miejsce obowiązku dzierżawców, ale również wymóg uzyskania zgody właściciela, posiadacza, zarządcy gruntu oraz uzgodnienia miejsca wyłożenia karmy. Negatywną przesłanką jest zagrożenie epizootyczne²⁵. Przyjęcie takiego rozwiązania daje podstawy do ograniczenia dokarmiania zwierząt łownych, a zaprzestania w przypadku wystąpienia choroby zakaźnej. Ze względu na utrzymujące się od lat zagrożenie wirusem ASF, oznacza to faktyczne zaprzestanie dokarmiania dzików.

²³ B. Wierzbowski, *Prawo łowieckie*, (w:) A. Stelmachowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2008, s. 522.

²⁴ Dz.U. z 2018 r., poz. 50.

²⁵ Zagrożenie epizootyczne to występowanie zachorowań na jedną z chorób zakaźnych wśród zwierząt domowych lub dzikich na danym terenie w zdecydowanie większej liczbie niż w poprzednich latach rejestracji danych; szerzej K. Śmietanka, *Współczesne zagrożenia epizootyczne w populacjach zwierząt dzikich*, (w:) *Zarządzanie populacjami zwierząt*, Warszawa 2016, s. 85–97.

Dzierżawcy i zarządcy obwodów łowieckich oraz właściciele, posiadacze i zarządcy gruntów są obowiązani zawiadamiać organy Inspekcji Weterynaryjnej, urząd gminy albo najbliższy zakład leczniczy dla zwierząt o dostrzeżonych objawach chorób zwierzyny (art. 14 p.l.), co jest istotne ze względu na zagrożenie wirusem ASF. Mogą oni wyznaczać i oznakowywać – za zgodą właścicieli gruntów – obszary stanowiące ostoje zwierzyny oraz wznosić urządzenia związane z prowadzeniem gospodarki łowieckiej.

Ustawodawca w art. 11 p.l. wskazuje na konieczność harmonizowania łowiectwa z kierunkami użytkowania terenów rolnych, leśnych i rybackich, w warunkach stałego polepszania zwierzynie środowiska jej bytowania. Nie oznacza to podporządkowania łowiectwa tym rodzajom gospodarki, lecz dyrektywę skierowaną do podmiotów zajmujących się łowiectwem, nakazującą takie organizowanie łowiectwa, aby nie było ono sprzeczne z racjonalną gospodarką rolną, leśną i rybacką²⁶. Łowiectwo nie powinno kolidować z gospodarką rolną, a jak stwierdzono w doktrynie²⁷ – w razie niedających się uniknąć kolizji pierwszeństwo należy przyznać gospodarce rolnej, leśnej, rybackiej.

Pojęcie racjonalnej gospodarki rolnej nie zostało w naszym ustawodawstwie zdefiniowane. Współcześnie przez pojęcie „racjonalna gospodarka rolna” należałoby rozumieć racjonalne działania ekonomiczne producenta rolnego, gospodarkę rolną opartą na nowoczesnych naukowych metodach, zasadach i technologiach, wskazanych jako dobre praktyki rolnicze i spełniającą wymogi wzajemnej zgodności, zgodnie z zasadami ochrony środowiska. Termin ten powinien być odnoszony do takiego sposobu prowadzenia działalności w rolnictwie, który nie stoi w sprzeczności z celami ochronnymi ustanowionymi w przewidzianej przez prawo formie na danym obszarze²⁸.

Ustawą z dnia 22 marca 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo łowieckie oraz niektórych innych ustaw²⁹ uchylono przepisy art. 11 ust. 2 pkt 4 i 5 p.l., które wymagały przy gospodarowaniu populacjami zwierzyny racjonalnego stosowania środków chemicznych w rolnictwie i leśnictwie oraz odpowiedniego stosowania terminów (np. prac polowych) i technik agrotechnicznych, niezagrożających bytowaniu zwierzyny na danym terenie. Normy te wyraźnie akcentowały konieczność dbałości o zwierzynę łowną także w trakcie prowadzenia działalności rolniczej, a ich uchylenie nie koresponduje z treścią art. 1 p.l. Utrzymano natomiast przepis art. 11 ust. 2 pkt 7 p.l. stanowiący, że gospodarowanie populacjami zwierzyny wymaga realizacji głównych celów gospodarczych w rolnictwie,

²⁶ Zob. W. Radecki, *Prawo łowieckie. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 49.

²⁷ D. Danecka, W. Radecki, *Prawo łowieckie...*, s. 133–134.

²⁸ M. A. Król, *Racjonalna gospodarka rolna na obszarach objętych prawnymi formami ochrony przyrody*, „*Studia Iuridica Agraria*” 2011, t. IX, s. 320.

²⁹ Dz.U. z 2018 r., poz. 651.

rybactwie i leśnictwie, co akcentuje wyraźnie prymat względów gospodarczych nad ekologicznymi³⁰.

Istniejący do 2018 r. obowiązek stosowania terminów i technik agrotechnicznych, niezagrażających bytowaniu zwierzyny, wchodził w skład kompleksu wymogów służących polepszaniu zwierzynie warunków jej bytowania. Jak wskazuje R. Stec³¹, gospodarowanie populacjami zwierzyny, obok przestrzegania terminów i technik agrotechnicznych, wymaga w szczególności: tworzenia stałych i okresowych osłon dla wzbogacania naturalnej bazy żerowej, zachowania istniejących naturalnych zbiorników wodnych, czy utrzymywania korytarzy ekologicznych dla zwierz. Trzeba podkreślić, że zasady odnoszące się do terminów i technik agrotechnicznych nie mają w naszym ustawodawstwie charakteru powszechnego. Przewidują je m.in. działania programów rolno-środowiskowo-klimatycznych, ustanowione na podstawie art. 28 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1305/2013³². Przepis ten wprowadza podstawowe zasady wdrożenia działań rolno-środowiskowo-klimatycznych, mających na celu zachowanie oraz propagowanie dobrych praktyk rolniczych, służących ochronie najcenniejszych siedlisk przyrodniczych. Dotyczy to zwłaszcza pakietu 4. „Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000” oraz pakietu 5. „Cenne siedliska poza obszarami Natura 2000”³³. Ich włączenie do PROW jest obowiązkowe na poziomie krajowym lub regionalnym, jednak dobrowolne dla rolników. Z uwagi na brak powszechności wymogu prawnego przestrzegania terminów czy technik agrotechnicznych, należy ocenić dokonaną zmianę art. 11 ust. 2 pkt 4 i 5 p.l. negatywnie.

4. PRAWNE INSTRUMENTY OGRANICZANIA POPULACJI ZWIERZYN ŁOWNEJ

Gospodarowanie populacjami zwierzyny, w tym populacją dziką, prowadzone jest przez dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich na podstawie

³⁰ M. A. Król, *Prawo leśne i łowieckie*, (w:) P. Czechowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2019, s. 651.

³¹ R. Stec, *Komentarz do art. 11*, (w:) B. Rakoczy, R. Stec, A. Woźniak, *Prawo łowieckie. Komentarz*, LEX/el. 2014.

³² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1305/2013 z 17.12.2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 2005/1698 (Dz.Urz. UE L nr 347 z 2013 r., s. 487, z późn. zm.).

³³ Pakiety przewidziane w ramach „Działania rolno-środowiskowo-klimatycznego” uwzględnione w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, zatwierdzonego decyzją Komisji Europejskiej 2014PL06RDNP001, wersja na 09/04/2019; dalej: PROW.

wieloletnich łowieckich planów hodowlanych i rocznych planów łowieckich. Swoistym miernikiem ochrony biosfery w prawie łowieckim jest rygorystyczny rygorystyczny regulacji dotyczącej odstrzału lub odłowu zwierzyny łownej. Jest to odstrzał zwierzyny danego gatunku w celu zmniejszenia jej liczego pogłowia w łowisku, z którym związane są szkody wyrządzane przez tę zwierzynę w uprawach rolnych lub leśnych, zagrażające trwałości lasu.

Na podstawie przepisów ustawy – Prawo łowieckie można wyróżnić cztery sytuacje, w których dokonuje się odstrzału lub odłowu zwierząt łownych. Po pierwsze, odstrzał lub odłów zwierzyny do celów związanych z badaniami naukowymi i edukacją, dla odbudowy populacji, zasiedlania i reintrodukcji gatunków zwierzyny lub dla koniecznych działań w celach hodowlanych, także w okresach ochronnych z uwagi na brak innego zadowalającego rozwiązania oraz pod warunkiem, że nie jest to szkodliwe dla zachowania populacji danych gatunków w stanie sprzyjającym ochronie w ich naturalnym zasięgu występowania (art. 44 ust. 3 i 3a p.l.). Zezwolenie na odstrzał lub odłów wydaje minister właściwy do spraw środowiska po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Po drugie, odłów drapieżników w pułapki żywołowne – dokonywany przez dzierżawcę, zarządcę obwodu łowieckiego³⁴.

Po trzecie, odstrzał lub odłów redukcyjny – w przypadku nadmiernego zagęszczenia zwierzyny, zagrażającego trwałości lasów, gdy nadleśniczy działający z upoważnienia dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, po zasięgnięciu opinii Polskiego Związku Łowieckiego (PZŁ), wydaje decyzję nakazującą dzierżawcy lub zarządcy obwodu łowieckiego wykonanie odłowu lub odstrzału redukcyjnego zwierzyny (art. 45 ust. 1 p.l.). W przypadku szczególnego zagrożenia w prawidłowym funkcjonowaniu obiektów produkcyjnych i użyteczności publicznej przez zwierzynę starosta może wydać decyzję o odłowu lub odstrzale redukcyjnym zwierzyny (art. 45 ust. 3 p.l.). Odstrzały redukcyjne są możliwe także w parkach narodowych i rezerwach, odbywają się zgodnie z obowiązującymi okresami ochronnymi, warunkami wykonywania polowania i kryteriami selekcji populacyjnej i osobniczej zwierzyny (art. 8 ust. 3 p.l.). Są one wykonywane pod nadzorem pracownika parku narodowego lub pracownika regionalnej dyrekcji ochrony środowiska w rezerwach. W parkach narodowych wykonywane są w pierwszej kolejności przez pracowników parków (art. 8 ust. 5 i 6 p.l.).

³⁴ Uśmiercanie odłowionej zwierzyny za pomocą broni palnej lub innych metod stosowanych przy uboju (art. 44a ust. 1a p.l.) nie zostało określone jako polowanie, a zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny służy selektywnemu odłowowi zwierzyny, uwzględniającemu zasady humanitarnego postępowania ze zwierzętami. Zob. R. Stec, *Redukowanie drapieżników w obwodach łowieckich*, „Las Polski” 1992, nr 23, s. 7 i n. Gatunki drapieżników, warunki, termin odłowu i rodzaje pułapek określają przepisy rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 29 września 2009 r. w sprawie stosowania pułapek żywołownych (Dz.U. nr 167, poz. 1321).

Ostatnim, czwartym sposobem odstrzału zwierząt na podstawie przepisów ustawy – Prawo łowieckie jest odstrzał zastępczy, dokonywany, jeżeli dzierżawca obwodu łowieckiego nie realizuje rocznego planu łowieckiego w zakresie pozyskania zwierzyny. Nadleśniczy działający z upoważnienia dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, po zasięgnięciu opinii PZŁ, wydaje postanowienie o zastosowaniu odstrzału zastępczego zwierzyny, według zasad określonych w umowie dzierżawy obwodu łowieckiego (art. 45 ust. 2 p.1.)³⁵.

Natomiast odstrzał sanitarny jest wprowadzony na podstawie art. 47 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt³⁶, w przypadku wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt lub bezpośredniego zagrożenia jej wystąpienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw rolnictwa. W przypadku dzików zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 lutego 2016. r. w sprawie zarządzania odstrzału sanitarnego dzików³⁷, nakazano odstrzał sanitarny dzików do osiągnięcia gęstości populacji dzika na poziomie co najwyżej 0,5 osobnika/km² na obszarach określonych w załączniku do rozporządzenia. Odstrzał sanitarny jest możliwy także w parkach narodowych i rezerwatach, ale wtedy nie obowiązuje wskazana w rozporządzeniu norma (§ 1).

Ponadto zgodnie z ustawą z dnia 20 grudnia 2019 r. zmieniającą niektóre ustawy w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt³⁸ dodano postanowienie art. 8 ust. 8–9 p.1. Przepis ten wprowadził unormowanie, odnośnie do którego odstrzał sanitarny zwierząt jest wykonywany z nakazu wydanego z mocy przepisów ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt i odbywa się na podstawie indywidualnego upoważnienia, a do jego wystawienia jest obowiązany odpowiednio zarządca lub dzierżawca obwodu łowieckiego, dyrektor parku narodowego albo regionalny dyrektor ochrony środowiska. W upoważnieniu wskazuje się w szczególności gatunek i liczbę sztuk zwierzyny przeznaczonej do odstrzału oraz termin ważności upoważnienia. Odstrzału dokonują na podstawie umowy dzierżawcy lub zarządcy obwodów łowieckich. We wskazanych prawnych formach ochrony przyrody i w ich otulinach, odstrzał nakazuje powiatowy lekarz weterynarii albo wojewoda, po ustaleniu warunków z dyrektorem parku narodowego lub regionalnym dyrektorem ochrony środowiska, a wykonują myśliwi PZŁ (za wynagrodzeniem),

³⁵ Odstrzały redukcyjne i zastępcze zwierzyny mogą przeprowadzać wyłącznie osoby uprawnione do wykonywania polowania. Odstrzał samców łośi, jeleni, danieli, saren i muflonów podlega ocenie co do zgodności z zasadami selekcji osobniczej (art. 42d p.1.). Oceny w obwodach podlegających wydzierżawieniu dokonują komisje powołane przez PZŁ lub zarządcy w obwodach wyłączonych z wydzierżawienia. W skład komisji wchodzi przedstawiciele PZŁ i Lasów Państwowych.

³⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1421; dalej: u.z.z.

³⁷ Dz.U. z 2016 r., poz. 229; dalej: rozporządzenie MRiRW 2016.

³⁸ Dz.U. z 2020 r., poz. 148; dalej: nowelizacja z 2019 r.

a nie pracownicy parku, jak przesądził ustawodawca w przypadku odstrzałów redukcyjnych (art. 47a u.z.z.). Dla przyjęcia takiego rozwiązania brakuje racjonalnych uzasadnień, bowiem przygotowani merytorycznie i mający doświadczenie praktyczne pracownicy parków narodowych mają znacznie lepsze rozeznanie w liczebności i warunkach bytowania populacji dzików.

5. PRAWNE INSTRUMENTY ZWALCZANIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ

5.1. UWAGI OGÓLNE

Zasadniczym elementem kształtującym dobrostan zwierząt jest występowanie chorób, które są wywoływane przez czynniki etiologiczne, do których zalicza się: wirusy, priony, bakterie, riketsje oraz grzyby. Wystąpienie jednego z tych drobnoustrojów powoduje zjawisko chorobotwórcze, w tym choroby zakaźne, czyli zdarzenia wywołane przez czynniki zakaźne, które ze względu na charakter, sposób powstania i szerzenia się stanowią zagrożenie dla zdrowia i życia zwierząt oraz ludzi³⁹. Choroby te wpływają na terytorialne występowanie gatunków zwierząt żyjących w stanie wolnym, jak również na różnorodność biologiczną. W ostatnich latach pojawiły się też nowe choroby, a niektóre z chorób zakaźnych uznanych za zlikwidowane, ponownie zaczynają odgrywać ważną rolę.

ASF znajduje się na liście chorób Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE), podlegających obowiązkowi zgłoszenia i urzędowego zwalczania⁴⁰. Jest to wyjątkowo groźna, nieuleczalna, wysoce zakaźna i zaraźliwa wirusowa choroba świń domowych oraz dzików. Jak wskazują badania w naukach weterynaryjnych⁴¹, rezerwuarem wirusa są nie tylko dziki, świny domowe, guźce, ale także kleszcze miękkie. Przedstawiciele nauki z zakresu wirusologii⁴² wyrazili pogląd, że wirus może być przenoszony także przez muchówki, masowo pojawiające się w związku ze zmianami klimatu. Wirus ASF charakteryzuje się wysoką infekcyjnością i zjadliwością, jest odporny na działanie naturalnych czynników środowiskowych, zarówno wysokich temperatur (ginie dopiero powyżej 55° C), jak i niskich (długotrwale mrożenie). Jest odporny na wysychanie, gnicie, a także

³⁹ A. Oleszko, *Prawo żywnościowe wspólnotowego rynku rolnego*, Warszawa 2006, s. 118.

⁴⁰ K. Śmietanka, *Współczesne zagrożenia...*, s. 87.

⁴¹ I. Markowska-Daniel, Z. Pejsak, *Afrykański pomór świń*, „Życie Weterynaryjne” 2014, nr 3(89), s. 191, czy E. Chenais, K. Depner, V. Guberti, K. Dietze, A. Viltrop, K. Ståhl, *Epidemiological considerations on African swine fever in Europe 2014–2018*, “Porcine Health Management” 2019, Vol. 5, No 6.

⁴² B. Szewczyk, *Dziki a zwalczanie ASF...*, s. 2.

czynniki chemiczne⁴³. Choroba ta osiąga 100-proc. śmiertelność, a w związku z zakazem leczenia chorych zwierząt oraz brakiem dostępnych szczepionek przeciwko ASF, choroba jest zwalczana wyłącznie metodami administracyjnymi, m.in. poprzez wybijanie stad zakażonych i ze stref zapowietrzonych⁴⁴.

5.2. PRAWNE INSTRUMENTY ZWALCZANIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ W UNII EUROPEJSKIEJ

Epidemia ASF, która trwa w Europie od kilkadziesiąt lat, pomimo wdrażania instrumentów ochronnych, systematycznie rozszerza swój zasięg⁴⁵. W Unii Europejskiej kwestia ta została uregulowana w dyrektywie Rady nr 2002/60/WE z dnia 27 czerwca 2002 r. ustanawiającej przepisy szczególne w celu zwalczania afrykańskiego pomoru świń⁴⁶ oraz wydanej na tej podstawie decyzji wykonawczej Komisji Europejskiej nr 2003/422/WE z dnia 23 maja 2003 r. zatwierdzającej podręcznik diagnostyczny dotyczący afrykańskiego pomoru świń⁴⁷. Komisja Europejska, decyzją wykonawczą nr 2014/79 z dnia 9 października 2014 r. w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich

⁴³ I. Markowska-Daniel, Z. Pejsak, *Afrykański pomór...*, s. 192.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 191. Prace nad opracowaniem szczepionki przeciwko ASF są zaawansowane, ale nie jest ona jeszcze dostępna. M. V. Borca, E. Ramirez-Medina, E. Silva [et al.], *ASFV-G-ΔII77L as an Effective Oral Nasal Vaccine against the Eurasia Strain of African Swine Fe Fever*, „Viruses” 2021, Vol. 13, s. 65, <https://doi.org/10.3390/v13050765> (dostęp: 5.11.2021 r.).

⁴⁵ W 2007 r. wirus genotypu II ASF rozprzestrzenił się w Europie Wschodniej z pierwotnego ogniska w Gruzji na terytorium Federacji Rosyjskiej, Armenii, Azerbejdżanu, Ukrainy, Białorusi, Litwy, Łotwy i Estonii. W Polsce pierwsze ognisko wykryto w 2014 r. Pod koniec 2018 r. wirus był już obecny w Rumunii, Mołdawii, Czechach i na Węgrzech. Zob. raport naukowy Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności EFSA *Epidemiological analyses on African swine fever in the Baltic countries and Poland*, European Food Safety Authority EFSA published November 7th, 2017, „EFSA Journal” 2017, Vol. 15, issue 11, s. 5068, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.2903/j.efsa.2017.5068> (dostęp: 20.06.2021 r.). Zob. również materiały z konferencji ministrów rolnictwa z krajów UE na temat: *Eradication of African swine fever in the EU and the long-term management of wild boar populations*, European Commission, Brussels, 19 December 2018, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_control-measures_asf_conf-20181219_pres-01.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.), czy A. Miteva, A. Papanikolaou, A. Gogin [et al.], *Epidemiological analyses of African swine fever in the European Union (November 2018 to October 2019)*, European Food Safety Authority (EFSA), „EFSA Journal” 2020, Vol. 18, issue 1, s. 5996, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.2903/j.efsa.2020.5996> (dostęp: 20.06.2021 r.).

⁴⁶ Dyrektywa Rady 2002/60/WE z dnia 27 czerwca 2002 r. ustanawiająca przepisy szczególne w celu zwalczania afrykańskiego pomoru świń oraz zmieniająca dyrektywę 92/119/EWG w zakresie choroby cieszyńskiej i afrykańskiego pomoru świń (Dz.Urz. WE L nr 192 z 2002 r., s. 27), dalej: dyrektywa 2002/60/WE. Akt ten obowiązywał do 20 kwietnia 2021 r.

⁴⁷ Dz.Urz. EU L nr 143 z 2003 r., s. 35; Dz.Urz. EU Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 39, s. 59.

oraz uchylającą decyzję wykonawczą 2014/178/UE⁴⁸, ustanowiła wiele środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt, w tym zakaz wysyłania świń i wieprzowiny z obszarów zagrożonych.

Obecnie zwalczanie i zapobieganie chorobom zakaźnym zwierząt oraz zapobieganie zagrożeniom wynikającym z tej choroby dla ludzi jest elementem ochrony weterynaryjnej zwierząt, regulowanej przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie przenośnych chorób zwierząt oraz zmieniające i uchylające niektóre akty w dziedzinie zdrowia zwierząt („Prawo o zdrowiu zwierząt”)⁴⁹, a także wydanego na jej podstawie rozporządzenia Komisji (UE) 2020/687 z dnia 17 grudnia 2019 r. uzupełniającego rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/429 w odniesieniu do przepisów dotyczących zapobiegania niektórym chorobom umieszczonym w wykazie oraz ich zwalczania⁵⁰.

Ze względu na temat rozważań warto podkreślić, że w odniesieniu do zwierząt żyjących w stanie dzikim, zgodnie z art. 70 rozporządzenia 2016/429 państwo członkowskie w przypadku potwierdzenia wystąpienia choroby sprawuje nadzór nad populacją tych zwierząt, jeśli ma to zastosowanie do choroby umieszczonej w wykazie, oraz wprowadza niezbędne środki zapobiegania chorobom i ich zwalczania. Państwa członkowskie zostały także zobowiązane do opracowania i przedłożenia Komisji programu zwalczania choroby, stałego monitorowania i składania sprawozdań z jego realizacji (art. 31–35 rozporządzenia 2016/429). Rozporządzenie w tytule II wprowadza katalog możliwych do zastosowania instrumentów prawnych w przypadku wystąpienia lub podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej. Należą do nich liczne zakazy, nakazy i ograniczenia związane z hodowlą zwierząt, przetwórstwem mięsa i transportem zwierząt. Wprowadzono także nakaz utworzenia obszarów specjalnych: 1) obszaru zapowietrzonego, wokół ogniska choroby, na którym stosuje się środki zwalczania chorób, aby zapobiec rozprzestrzenieniu choroby z tego obszaru; 2) obszaru zagrożonego, ustanowionego wokół obszaru zapowietrzonego, na którym stosuje się środki zwalczania chorób, aby zapobiec rozprzestrzenieniu choroby z obszaru zapowietrzonego oraz 3) obszaru objętego ograniczeniami, na którym stosuje się ograniczenia przemieszczania niektórych zwierząt lub produktów oraz inne środki zwalczania chorób, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się danej choroby na obszary, na których nie stosuje się żadnych ograniczeń. Obszar objęty ograniczeniami może w odpowiednich przypadkach obejmować obszary zapowietrzone lub obszary zagrożone. Katalog instrumentów prawnych zwalczania chorób na obszarach objętych ograniczeniami określono w art. 65 rozporządzenia 2016/429.

Ponadto w przepisach art. 257–262 rozporządzenia 2016/429 określono środki nadzwyczajne będące w dyspozycji właściwych organów państw członkowskich

⁴⁸ Dz.Urz. EU L nr 295 z 2014 r., s. 63. Akt ten obowiązywał do 30 marca 2021 r.

⁴⁹ Dz.Urz. UE L nr 84 z 2016 r., s. 1, dalej: rozporządzenie 2016/429.

⁵⁰ Dz.Urz. UE L nr 174 z 2020 r., s. 64, dalej: rozporządzenie 2020/687.

oraz Komisji Europejskiej. Do przyznanych kompetencji państw członkowskich należy uśmiercenie, kwarantanna zwierząt, izolacja, zniszczenie produktów, nadzór i środki identyfikacji. Na podstawie art. 63 ust. 4 rozporządzenia 2020/687 w przypadku zaistnienia podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej, m.in. ASF, właściwe organ państwa członkowskiego zostały zobowiązane powiadomić o tym rolników i myśliwych, jak również przeprowadzić badania wszystkich zastrzelonych lub padłych zwierząt. Obowiązkowe jest wyznaczenie obszaru zakażonego wraz z gospodarstwami pod nadzorem, jak również możliwe jest wydanie zakazu polowań. Właściwy organ państwa członkowskiego jest obowiązany wprowadzić co najmniej jeden z takich środków nadzwyczajnych, gdy uzyska informację o zwierzętach stwarzających poważne ryzyko rozprzestrzeniania się na terytorium Unii Europejskiej choroby z wykazu chorób podlegających zwalczaniu lub zagrożenia takimi chorobami.

W odniesieniu do ASF wprowadzono unormowania prawne w rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) 2021/605 z dnia 7 kwietnia 2021 r. ustanawiającym szczególne środki zwalczania afrykańskiego pomoru świń⁵¹. Zgodnie z tymi przepisami gospodarstwa rolne muszą zostać objęte nadzorem, a hodowane zwierzęta i produkty wieprzowe, materiały lub odpady, które mogłyby przenieść wirusy, nie mogą opuścić obszaru gospodarstwa. Ograniczenia mogą mieć również zastosowanie do przemieszczania osób lub pojazdów. Po ustaleniu wystąpienia choroby w gospodarstwie, z kilkoma wyjątkami, wymagany jest ubój wszystkich świń oraz zniszczenie zakażonego mięsa lub innych odpadów. Podobne zasady stosuje się do wykrywania choroby w ubojni lub w środkach transportu.

5.3. PRAWNE INSTRUMENTY ZWALCZANIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ W POLSCE

Od 2014 r. obserwujemy sukcesywne rozprzestrzenianie się wirusa od wschodniej ku zachodniej granicy naszego kraju. W listopadzie 2019 r. stwierdzono dwa przypadki ASF u dzików w powiatach wschowskim i nowosolskim (województwo lubuskie) znajdujące się w odległości około trzystu kilometrów od najbliższego obszaru występowania choroby. To spowodowało następne zakażenia na zachodnich i południowo-zachodnich regionach Polski. W 2020 r. wirus przekroczył granicę Odry i obszarem objętym ograniczeniami objęto część niemieckiego landu Brandenburgia, a w 2021 r. także część Saksonii. W tym roku odnotowano również pierwsze przypadki na Słowacji. Obecny stan występowania zagrożenia na terenie Unii Europejskiej został określony w rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) 2021/1453 z dnia 3 września 2021 r. zmieniającym załącznik I do rozporządzenia wykonawczego (UE) 2021/605 ustanawiającego szczególne

⁵¹ Dz.Urz. UE L nr 129 z 2021 r., s. 1.

środki zwalczania afrykańskiego pomoru świń⁵². Rozporządzenie potwierdziło ogniska występowanie wirusa w dużej części Polski wschodniej (województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie), środkowej (województwa: świętokrzyskie, mazowieckie, łódzkie), południowej (małopolskie, opolskie) oraz zachodniej (województwa: wielkopolskie, dolnośląskie, lubuskie). Łącznie w 12 województwach, znajdujących się w III części aneksu, wyznaczono obszary zapowietrzane. Na liście I i II części aneksu znalazły się kolejne trzy województwa: pomorskie, kujawsko-pomorskie i zachodnio-pomorskie. W województwie zachodnio-pomorskim odnotowano po raz pierwszy w 2021 r. kilka nowych przypadków ASF u dzików. Oznacza to, że tylko 4 polskie województwa są wolne od ASF. Analiza danych Komisji od kwietnia do września 2021 r. ukazuje znaczne pogorszenie sytuacji epidemicznej w Polsce i dalsze rozprzestrzenianie się wirusa ASF⁵³.

Obowiązujące w Polsce regulacje prawne służą wprowadzeniu instrumentów mających na celu:

- 1) zwalczanie i zapobieganie ASF,
- 2) przyjęcie specjalnych rozwiązań prawnych związanych z występowaniem ASF na terytorium Polski.

Pierwszą grupę instrumentów stanowią te służące zapobieganiu i zwalczaniu ASF. Zostały one uregulowane w kilku aktach prawnych: w ustawie o ochronie zdrowia zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, ustawie z dnia 23 września 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia kontroli chorób zakaźnych zwierząt⁵⁴, a także w przepisach ustawy – Prawo łowieckie.

Jak wskazano w art. 2 pkt 27 u.z.z., zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt polega na podejmowaniu różnorodnych działań, takich jak: zgłaszanie, zapobieganie dalszemu szerzeniu się, wykrywanie, kontrola i likwidowanie chorób zakaźnych zwierząt, czyszczenie i odkażanie oraz postępowanie przy ponownym umieszczaniu zwierząt w gospodarstwie. Dokonana analiza pozwala wymienić kilka grup obowiązków.

Pierwszy z ustanowionych obowiązków polega na wprowadzeniu nakazu sygnalizacji. Przepis art. 42 u.z.z., w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby nakłada na posiadacza zwierząt nakaz niezwłocznego zawiadomienia inspekcji weterynaryjnej, lekarza weterynarii lub organu wykonawczego gminy. Ponadto obowiązek zawiadomienia wskazanych organów lub najbliższego zakładu lecznicy dla zwierząt o dostrzeżonych objawach chorób zwierząt wolno żyjących spoczywa na podstawie art. 14 p.1. na dzierżawcy i zarządcy obwodu łowieckiego oraz właścicielach, posiadaczach i zarządcach gruntów. Ze względu na

⁵² Dz.Urz. UE L nr 313 z 2021 r., s. 35.

⁵³ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2021/687 z dnia 26 kwietnia 2021 r. zmieniające załącznik I do rozporządzenia wykonawczego UE 2021/605 ustanawiającego szczególne środki zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz.Urz. UE L nr 143 z 2021 r., s. 12).

⁵⁴ Dz.U. z 2016 r., poz. 1605.

charakter rozprzestrzeniania się ASF poza granice kraju, w przypadku wystąpienia ogniska choroby, organy nadzoru weterynaryjnego przekazują informację o obszarach zapowietrzonych, zagrożonych lub innych obszarach ustanowionych w związku ze zwalczaniem choroby wykraczającej poza granice RP, właściwym organom państw członkowskich Unii Europejskiej lub państw trzecich w celu podjęcia współpracy przy zwalczaniu choroby zakaźnej zwierząt (art. 48 u.z.z.). Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń⁵⁵ określa sposób i tryb postępowania przy podejrzeniu i stwierdzeniu występowania ASF, sposób i warunki określenia obszarów zapowietrzonych, zagrożonych i skażonych, środki stosowane w celu zwalczania choroby, sposób czyszczenia i odkażania oraz ponownego umieszczania zwierząt w gospodarstwie.

Do drugiej grupy środków zwalczania ASF zaliczymy administracyjnoprawne instrumenty o charakterze zobowiązująco-reglamentacyjnym. Minister właściwy do spraw rolnictwa może w drodze rozporządzenia wprowadzić: 1) podział kraju na strefy objęte ograniczeniami i wolne od choroby, a ponadto może nakazać przeprowadzenie powszechnych badań, leczenia i innych zabiegów na zwierzętach z gatunków wrażliwych, mając na względzie zapobieżenie niekontrolowanemu szerzeniu się choroby zakaźnej zwierząt; 2) czasowe zakazy opuszczania ogniska choroby oraz czasowe ograniczenia w ruchu osobowym lub pojazdów, mając na względzie zapobieżenie niekontrolowanemu szerzeniu się chorób zakaźnych zwierząt oraz zminimalizowanie uciążliwości wprowadzonych ograniczeń (art. 47 ust. 1, 1a i 2 u.z.z.).

Ponadto zgodnie z art. 44–46 u.z.z. mogą zostać wprowadzone nakazy i zakazy, ustanawiane przez powiatowego lekarza weterynarii zarówno w drodze rozporządzenia (aktu prawa miejscowego), jak i decyzji administracyjnej lub w drodze rozporządzenia wojewody. W tej formie może być ustanowiony nakaz odstrzału sanitarnego zwierząt łownych (dzików) nałożony na dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich⁵⁶, w tym także na terenach objętych prawnymi formami ochrony przyrody i w ich otulinach. Na podstawie art. 49 u.z.z. posiadaczowi zwierząt zabitych lub poddanych ubojowi z nakazu organów Inspekcji Weterynaryjnej albo gdy zwierzęta padły w wyniku zastosowania zabiegów nakazanych przez te organy przy zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt przysługuje odszkodowanie, o ile zastosował się on do wszystkich nakazanych w związku z ASF obowiązków⁵⁷.

⁵⁵ Dz.U. z 2015 r., poz. 754.

⁵⁶ Określone w rozporządzeniu MRiRW z 2016 r.

⁵⁷ Kwestie szczegółowe reguluje rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku ze zwalczaniem afrykańskiego pomoru świń, na podstawie którego ustanowiono zakazy i nakazy dla gospodarstw rolnych z obszarów występowania i zagrożenia chorobą (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 290, z późn. zm.).

Stworzenie systemu ochronnego, funkcjonującego w sposób spójny na terenie Unii Europejskiej, nie zabezpieczyło przed wszystkimi problemami bezpieczeństwa zdrowotnego. Stąd też państwa członkowskie, wcześniej na podstawie przepisów dyrektywy 2002/60/WE, a obecnie rozporządzenia 2016/429, opracowują program likwidacji choroby, uwzględniając czynniki lokalne, takie jak gęstość występowania hodowli trzody, które mogą przyczynić się do szerzenia wirusa ASF⁵⁸. W Polsce corocznie przygotowuje się aktualizowany program zwalczania ASF, przyjmowany w drodze rozporządzenia ministra właściwego do spraw rolnictwa. Obecnie obowiązuje w tym zakresie rozporządzenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 stycznia 2021 r. w sprawie wprowadzenia w 2021 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie”⁵⁹, przewidujące zastosowanie środków, których celem jest wzmocnienie ochrony przed ASF. Program przewiduje: 1) redukcję populacji dzików prowadzonej zarówno przez polowania, jak i odstrzał sanitarny; 2) usuwanie potencjalnych źródeł wirusa ASF ze środowiska przyrodniczego; 3) prowadzenie monitoringu aktywnego i pasywnego u dzików i świń; 4) działania lub inwestycje służące zapobieganiu, kontroli i zwalczaniu ASF u świń i dzikich zwierząt. Należy zauważyć zmianę w stosunku do obowiązujących w latach 2017–2020 postanowień zawartych w programach, które zakładały zwiększenie udziału samicy dzika w obniżaniu populacji tego gatunku zwierząt, czy wprowadzony przez program w 2018 r.⁶⁰ zakaz karmienia dzików.

Trzeba także podkreślić, iż na podstawie § 1 pkt 3 rozporządzenia Ministerstwa Środowiska z dnia 1 sierpnia 2017 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie okresów polowań na zwierzęta łowne⁶¹, dopuszczone zostało polowanie na dziki przez okres całego roku, a więc także w okresie rozrodczym. Te unormowania spotkały się z negatywnym odzewem opinii społecznej, a także nie uzyskały pełnego poparcia Naczelnej Rady Łowieckiej i Zarządu Głównego PZŁ⁶². Trzeba w tym miejscu zauważyć, że przyjęcie, wydawałoby się, epizodycznego rozwiązania, a od czterech lat dopuszczającego odstrzał ciężarnych loch oraz zakaz

⁵⁸ Strategię zwalczania ASF dla wschodniej części Unii Europejskiej przewiduje dokument SANTE/7113/2015-Rev7, który zawiera wytyczne dotyczące nadzoru i zwalczania afrykańskiego pomoru świń wśród dzików.

⁵⁹ Dz.U. z 2021 r., poz. 236, dalej: program.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie wprowadzenia w 2018 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz.U. z 2018 r., poz. 316).

⁶¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 1487.

⁶² Oświadczenie Naczelnej Rady Łowieckiej i Zarządu Głównego PZŁ z dnia 10 stycznia 2019 r., <https://wpolityce.pl/polityka/429021-pzl-informacje-o-odstrzale-200-tys-dzikow-sa-nieprawdziwe> (dostęp: 20.11.2020 r.). Naczelna Rada Łowiecka wyraziła zdecydowaną dezaprobatę redukcji dzika poprzez strzelanie do ciężarnych i prowadzących potomstwo loch.

dokarmiania dzików, są sprzeczne z założeniami ustawowymi łowiectwa, określonymi w art. 1 p.l., wskazującymi łowiectwo jako element ochrony środowiska przyrodniczego, nakazującym ochronę zwierząt łownych i gospodarowanie ich zasobami w zgodzie z zasadami ekologii. Trudno także to rozwiązanie uznać za zgodne z celami ustawy określonymi w art. 3 pkt 1–4 p.l., a zwłaszcza z postanowieniami o ochronie, zachowaniu różnorodności i gospodarowaniu populacjami zwierząt łownych, poprawie warunków bytowania zwierzyny, właściwej liczebności populacji poszczególnych gatunków zwierzyny przy zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego.

Ponadto na mocy nowelizacji z 2019 r.⁶³ dokonanej w art. 45 ust. 1 pkt 8c oraz art. 46 ust. 3 pkt 8d u.z.z. ustanowiono możliwość nałożenia na zarządców dróg publicznych nakazów m.in.: zamykania znajdujących się w pasach drogowych przejść dla zwierząt, wykonywania przeszkód technicznych, w szczególności budowę ogrodzeń lub zabezpieczeń technicznych, czy wykładania mat dezynfekcyjnych, a także ich utrzymywania po wyłożeniu w stanie zapewniającym skuteczne działanie środka dezynfekcyjnego. Natomiast na nadleśniczych można nałożyć nakaz wykonania na określonym obszarze ogrodzeń ograniczających lub zatrzymujących migrację zwierząt z terenów leśnych (art. 46 ust. 3 pkt 1 u.z.z.).

Istniejące instrumenty administracyjnoprawne o charakterze zobowiązująco-reglamentacyjnym uzupełnia kolejny, ustanowiony w wyniku powołanej nowelizacji z 2019 r. art. 11 ust. 4–5 u.z.z., pozwalający na skorzystanie z pomocy służb mundurowych (policja, straż graniczna, państwowa straż pożarna) lub organów inspekcji weterynaryjnej w zabezpieczeniu terenu polowania, poszukiwaniu padłych zwierząt, czy kontroli przestrzegania zasad bioasekuracji przy wykonywaniu odstrzału.

Na marginesie prowadzonych rozważań trzeba też wskazać drugą grupę instrumentów wprowadzonych w związku z występowaniem ASF, którą stanowią specjalne rozwiązania prawne dla producentów rolnych. Jak wskazano w doktrynie⁶⁴, efektywność produkcji zwierzęcej jest uzależniona w znacznej mierze od bezpieczeństwa zdrowotnego poszczególnych osobników, które odnosi się zarówno do materiału genetycznego, jak i zwierząt będących przedmiotem obrotu. Rozwój handlu zwierzętami i produktami spożywczymi pochodzenia zwierzęcego oraz migracja wektorów chorób stworzyły ogromne możliwości rozwleczenia tych chorób zakaźnych zwierząt po całym świecie⁶⁵. Z tego też względu ASF jest przyczyną znaczących strat ekonomicznych ponoszonych nie

⁶³ Art. 45 ust. 1 pkt 8c zmieniony przez art. 5 pkt 1 lit. a nowelizacji z 2019 r.

⁶⁴ I. Lipińska, *Zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt gospodarskich – wybrane aspekty prawne*, „Studia Iuridica Agraria” 2017, t. XV, s. 157.

⁶⁵ Z. Gliński, K. Kostro, *Choroby zakaźne zwierząt z elementami epidemiologii i zoonoz*, Warszawa 2011, s. 11.

tylko przez hodowców trzody⁶⁶ i budżet państwa⁶⁷, związanych z całkowitym zablokowaniem możliwości eksportu świń lub mięsa wieprzowego do państw trzecich, lecz również brakiem możliwości handlu zwierzętami oraz produktami pochodzenia zwierzęcego wewnątrz Unii Europejskiej. Z tych względów zaistniała konieczność zapewnienia możliwości zagospodarowania produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do spożycia przez ludzi, wyprodukowanych na obszarach, na których wprowadzono ograniczenia w związku z wystąpieniem tego wirusa. Szczególne rozwiązania, dotyczące dostaw mięsa wieprzowego pochodzącego z gospodarstwach rolnych położonych na obszarach objętych środkami reglamentacyjnymi, unormowano ustawą z dnia 5 września 2016 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z występowaniem afrykańskiego pomoru świń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁸. Przepisy wprowadzają ułatwienia proceduralne zbytu mięsa wieprzowego dla producentów z obszarów występowania wirusa, pod warunkiem że spełnia ono wymagania weterynaryjne, potwierdzone wielokrotną kontrolą. Hodowcy z terenów objętych ASF mogą także uzyskać wsparcie finansowe na poprawę materiału genetycznego stada, na zmianę profilu produkcji rolnej, czy rekompensatę za poniesione straty przy odsprzedaży zwierząt⁶⁹.

6. PODSUMOWANIE

Obowiązujące rozwiązania w zakresie zwalczania ASF okazują się niewystarczające, a wirus systematycznie się rozprzestrzenia. Wpływa na to wiele czynników, w tym stopień świadomości, przestrzeganie zasad bioasekuracji wśród rolników i myśliwych. Skuteczności tej nie poprawiła obniżona populacja dzika, która jest wynikiem prowadzonych od 2014 r. odstrzałów sanitarnych i pozyskiwania od 230 tys. do 330 tys. dzików rocznie⁷⁰. Pomimo prowadzenia

⁶⁶ Są zwiększone koszty utrzymania zwierząt na terenie gospodarstwa, wyższe koszty produkcji, pogorszenie przyrostów. Szerzej: I. Lipińska, *Nadzwyczajne środki wsparcia jako prawna ochrona unijnego rynku rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2017, z. 1, s. 91.

⁶⁷ Są one związane m.in. z kosztami eradykacji, wypłatą odszkodowań, a przede wszystkim wstrzymaniem obrotu i eksportu świń oraz artykułów żywnościowych wyprodukowanych z mięsa wieprzowego. Szerzej: A. Nowak, I. Nowak, *Afrykański pomór świń jako choroba zakaźna – wybrane aspekty prawne*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2020, nr 11, s. 19–36.

⁶⁸ Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 988, wraz z aktami wykonawczymi do tej ustawy.

⁶⁹ Szerzej na ten temat I. Lipińska, *Nadzwyczajne środki...*, s. 91–92.

⁷⁰ Odstrzał dzików w sezonie łowieckim: 2014/2015 – 260 tys., 2015/2016 – 310 tys., 2016/2017 – 282 tys., 2017/2018 – 308 tys., 2018/2019 – 185 tys., dane: *Polski Związek Łowiecki. Oświadczenie Zarządu...* Według danych GUS odstrzał ten wynosił znacznie więcej w latach: 2014/2015 – 291 tys.; 2015/2016 – 342,1 tys.; 2017/2018 – 341,4 tys.; 2018/2019 – 266,0 tys., w latach 2019/2020 – 331,9 tys. *Rocznik Statystyczny...*, s. 162.

intensywnego odstrzału w latach 2014–2020, kiedy poddano odstrzałowi sanitarnemu w naszym kraju około 1,6 mln dzików, sukcesywnie wzrasta liczba przypadków zarażenia wirusem ASF. Zgodnie z danymi Komisji Europejskiej po 6 latach epidemii, Polska awansowała na pierwsze miejsce w Europie pod względem nowych przypadków ASF u dzików⁷¹, a nieprawidłowo prowadzony odstrzał będzie się dalej przyczyniał do rozprzestrzeniania się epidemii.

Trzeba stwierdzić, że podjęte działania są nieskuteczne. Ujawnione ogniska wystąpienia choroby w województwie lubuskim w listopadzie 2019 r., w odległości 300 km na zachód od najbliższego ogniska wystąpienia choroby, stanowią kolejny dowód na to, że wektorem rozprzestrzeniania się wirusa jest działalność człowieka, dziki wszak przemieszczają się drogą lądową, a nie powietrzną. Zawodzi czynnik ludzki, m.in. nieprzestrzeganie zasad bioasekuracji przy polowaniu, przy chaotycznych odstrzałach sanitarnych, czy w gospodarstwach rolnych. Jak wskazano w naukach weterynaryjnych⁷², bioasekuracja jest najtańszym i najlepszym sposobem zabezpieczenia stad świń przed ASF i innymi chorobami zakaźnymi, o ile jest stosowana.

Jedną z propozycji zwalczania epidemii ASF był projekt budowy, na wzór Luksemburga, ogrodzenia wzdłuż wschodniej granicy Rzeczypospolitej Polskiej⁷³. W literaturze przedmiotu spotykamy pogląd aprobujący ten projekt, wskazujący, iż jest to dostępny środek ograniczający migrację zakażonych wirusem ASF osobników zza wschodniej granicy Polski⁷⁴. Kontrargumentem wydaje się być koszt budowy około 1200 km ogrodzenia na wschodniej granicy, w sytuacji gdy w 2020 r. było ponad 100 ognisk choroby⁷⁵, a prawie wszystkie województwa wpisano na listę obszarów zagrożenia ASF lub ograniczeń w związku z zagrożeniem ASF (dane na dzień 16 października 2021 r.), w tym wszystkie na zachodniej granicy Polski.

⁷¹ W 2018 r. stwierdzono ponad 2438 przypadków ASF u dzików i 109 u świń, a w okresie od 1 stycznia do 24 listopada 2019 r. odnotowano 2019 przypadków u dzików i 48 przypadków u świń. Report summary, Animal disease notification system: outbreaks per disease, from 01/01/2019 to 24/11/2019, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_adns_outbreaks-per-disease.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.); Report summary, Animal disease notification system: outbreaks per disease, from 01/01/2018 to 31/12/2018, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_adns_overview_2018.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.)

⁷² Z. Pejsak, G. Woźniakowski, *Przeciwdziałanie szerzeniu się ASF ze szczególnym uwzględnieniem roli zakładów utylizacyjnych*, „Życie Weterynaryjne” 2017, nr 92(11), s. 807.

⁷³ Zob. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-ustanowienia-programu-wieloletniego-pod-nazwa-program-budowy-zapory-zapobiegajacej-przemieszczaniu-sie-dzikow-na-terytorium-rzeczypospolitej-polskiej-w-celu-zwalczania-afrykanskiego-pomoru-swin-na-lata-2018-2022> (dostęp: 16.10.2021 r.).

⁷⁴ A. Nowak, I. Nowak, *Afrykański pomór...*, s. 34.

⁷⁵ Komunikat Głównego Lekarza Weterynarii z 30 października 2020 r. dotyczący 103. ogniska afrykańskiego pomoru świń (ASF) u świń w 2020 r., <https://www.wetgiw.gov.pl/main/komunikaty/Komunikat-Glownego-Lekarza-Weterynarii-dotyczacy-103.-ogniska-afrykanskiego-pomoru-swin-ASF-u-swin-w-2020-r/idn:1495> (dostęp: 20.06.2021 r.).

W przestrzeni medialnej pojawiła się także propozycja odstrzału wszystkich dzików żyjących na obszarze Polski⁷⁶, a następnie ich reintrodukcję, co stoi w całkowitej sprzeczności z celami ustawy – Prawo łowieckie. Kolejną propozycją w zwalczaniu ASF, przedstawioną w listopadzie 2020 r.⁷⁷, była aplikacja na telefony komórkowe, na wzór istniejących w Danii i w Niemczech, pozwalająca na zgłoszenie lokalizacji zauważonych dzików przez społeczność lokalną, służąca ułatwieniu ich pozyskania przez myśliwych lub służby weterynaryjne.

Możliwość masowej eliminacji jednego gatunku zwierząt łownych na dużych obszarach kraju niesie ogromne ryzyko trudnych do przewidzenia skutków przyrodniczych. Praktyczne zniknięcie dzików może spowodować istotne zaburzenia w funkcjonowaniu ekosystemów leśnych i prowadzić do negatywnych skutków dla gospodarki leśnej i zdrowia publicznego⁷⁸. Przedstawione dane GUS i Lasów Państwowych ukazujące redukcję 71% populacji dzików w okresie ostatnich trzech lat, co wskazuje o przyjęciu odstrzału sanitarnego jako zasadniczego środka walki z tą chorobą. Nadal jednak dziki jako zwierzęta łowne są przedmiotem ochrony prawnej, jak stanowi przepis art. 2 p.l., dobrem ogólnonarodowym oraz na mocy art. 323 ust. 2 p.o.s., elementem konstrukcyjnym środowiska jako dobra wspólnego. W sprzeczności z tym przepisem pozostają ostatnie nowelizacje ustawy – Prawo łowieckie, które uchyliły obligatoryjny wymóg dokarmiania zwierzyny, a wyłączyły go zupełnie w wypadku zagrożenia wystąpienia choroby zakaźnej. Jeszcze dalej idą w tym zakresie postanowienia programów zwalczania ASF z ostatnich lat, w których zakazano dokarmiania dzików na obszarze całego kraju, czy też zaplanowano zwiększanie udziału redukcji populacji dzików, a przede wszystkim zwiększenie udziału samic dzika w obniżaniu populacji tego gatunku. Realizacji tych założeń dopełniły przepisy zezwalające na polowania na dziki przez cały rok, a zatem także w okresie rozrodczym. Ta planowa, konsekwentna depopulacja dzików stoi w sprzeczności z podstawowymi zasadami prawnymi ochrony zwierząt łownych i etyką łowiecką⁷⁹, czy szerzej, elementami kultury łowieckiej. Przeprowadzona analiza obowiązujących przepisów ukazuje wyraźną dominację aspektów gospodarczych nad ekologicznymi, co nie spełnia ustawowego wymogu uznania zwierząt łownych jako dobra ogólnonarodowego.

⁷⁶ <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1193103,w-walce-z-asf-koniecznejest-wybicie-dzikow-ardanowski.html> (dostęp: 20.06.2021 r.).

⁷⁷ <https://wiadomosci.wp.pl/dzik-poszukiwany-zywy-lub-martwy-wiceminister-siega-pownowa-bron-6579842780801952a> (dostęp: 20.06.2021 r.).

⁷⁸ B. Szewczyk, *Dziki a zwalczanie ASF...*, s. 2.

⁷⁹ K. J. Szpetkowski, *Etyka łowiecka*, Warszawa 2006.

REFERENCES

- Borca M. V., Ramirez-Medina E., Silva E. [et al.], *ASFV-G-ΔII77L as an Effective Oral Nasal Vaccine against the Eurasia Strain of Africa Swine Fever*, "Viruses" 2021, Vol. 13, s. 765, <https://doi.org/10.3390/v13050765> (dostęp: 5.11.2021 r.)
- Chenais E., Depner K., Guberti V., Dietze K., Viltrop A., Ståhl K., *Epidemiological considerations on African swine fever in Europe 2014–2018*, "Porcine Health Management" 2019, Vol. 5, No 6
- Danecka D., Radecki W., *Prawo łowieckie. Komentarz*, Warszawa 2019
- Epidemiological analyses on African swine fever in the Baltic countries and Poland*, European Food Safety Authority EFSA published November 7th, 2017, "EFSA Journal" 2017, Vol. 15, issue 11, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.2903/j.efsa.2017.5068> (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Eradication of African swine fever in the EU and the long-term management of wild boar populations*, European Commission, Brussels, 19 December 2018, https://ec.europa.eu/food/system/files/2018-12/ad_control-measures_asf_conf-20181219_prog.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Gliński Z., Kostro K., *Choroby zakaźne zwierząt z elementami epidemiologii i zoonoz*, Warszawa 2011
- Konieczny A., *Raport o stanie lasów 2017*, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Warszawa, czerwiec 2018 r.
- Konieczny A., *Raport o stanie lasów w Polsce w 2019 r.*, Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Warszawa, czerwiec 2020 r.
- Król M. A., *Prawo leśne i łowieckie*, (w:) P. Czechowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2019
- Król M. A., *Prevention instruments against African Swine Fever and legal protection of wild game in Poland*, (w:) E. Kruk, G. Lubeńczuk, H. Spasowska-Czarny (eds.), *Legal protection of animals*, Lublin 2020
- Król M. A., *Racjonalna gospodarka rolna na obszarach objętych prawnymi formami ochrony przyrody*, „Studia Iuridica Agraria” 2011, t. IX
- Lasy w Polsce 2018*, Lasy Państwowe, Warszawa 2018
- Lipińska I., *Nadzwyczajne środki wsparcia jako prawna ochrona unijnego rynku rolnego*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2017, z. 1
- Lipińska I., *Zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt gospodarskich – wybrane aspekty prawne*, „Studia Iuridica Agraria” 2017, t. XV
- Markowska-Daniel I., Pejsak Z., *Afrykański pomór świń*, „Życie Weterynaryjne” 2014, nr 3(89)
- Miłkowska J., *Korzystanie z zasobów zwierzyny łownej*, (w:) M. Górski (red.), *Prawo ochrony środowiska*, Warszawa 2021
- Miteva A., Papanikolaou A., Gogin A. [et al.], *Epidemiological analyses of African swine fever in the European Union (November 2018 to October 2019)*, European Food Safety Authority (EFSA), "EFSA Journal" 2020, Vol. 18, issue 1, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.2903/j.efsa.2020.5996> (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Nowak A., Nowak I., *Afrykański pomór świń jako choroba zakaźna – wybrane aspekty prawne*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2020, nr 11

- Oleszko A., *Prawo żywnościowe wspólnotowego rynku rolnego*, Warszawa 2006
- Pejsak Z., Woźniakowski G., *Przeciwdziałanie szerzeniu się ASF ze szczególnym uwzględnieniem roli zakładów utylizacyjnych*, „Życie Weterynaryjne” 2017, nr 92(11)
- Polish Hunting Association declaration from 10th January 2019, available on <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/mysliwi-przeciwni-strzelaniu-do-ciezarnych-loch-oswiadczenie-pzl-i-nrl/0sn4dpcb> (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Popczyk B., *Zarządzanie populacją dzika *Sus scrofa* w Polsce*, (w:) *Zarządzanie populacjami zwierząt*, Warszawa 2016
- Poskrobko B., Poskrobko T., Skiba K., *Ochrona biosfery*, Warszawa 2007
- Radecki W., *Prawo łowieckie. Komentarz*, Warszawa 2010
- Report summary, Animal disease notification system: outbreaks per disease, from 01/01/2018 to 31/12/2018, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_adns_overview_2018.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Report summary, Animal disease notification system: outbreaks per disease, from 01/01/2019 to 24/11/2019, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_adns_outbreaks-per-disease.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Rocznik Statystyczny Leśnictwa 2020, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020
- Schmidt K., Kowalczyk R., Okarma H., Podgórski T., Chylarecki P., *List otwarty środowiska naukowego w sprawie redukcji populacji dzików*, Nauka dla Przyrody 2019, <https://naukadlaprzyrody.pl/2019/01/09/list-otwarty-srodowiska-naukowego-w-sprawie-redukcji-populacji-dzikow/> (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Śmietanka K., *Współczesne zagrożenia epizootyczne w populacjach zwierząt dzikich*, (w:) *Zarządzanie populacjami zwierząt*, Warszawa 2016
- Stec R., *Komentarz do art. 11*, (w:) B. Rakoczy, R. Stec, A. Woźniak, *Prawo łowieckie. Komentarz*, LEX/el. 2014
- Stec R., *Redukowanie drapieżników w obwodach łowieckich*, „Las Polski” 1992, nr 23
- Stec R., *Uprawnienia łowiectwa i prowadzenie gospodarki łowieckiej. Uwarunkowania administracyjnoprawne, cywilnoprawne i organizacyjne*, Warszawa 2012
- Strategic approach to the management of African Swine Fever for the EU, SANTE/7113/2015-Rev7, Working documents, European Commission, Brussels, SANCO G3/FB (25.11.2019), https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/ad_control-measures_asf_wrk-doc-sante-2015-7113.pdf (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Szewczyk B., *Dziki a zwalczanie ASF – perspektywa wirusologa. List otwarty*, Nauka dla Przyrody 2019, <https://naukadlaprzyrody.pl/2019/01/17/dziki-a-zwalczanie-asf-perspektywa-wirusologa/> (dostęp: 20.06.2021 r.)
- Szpetkowski K. J., *Etyka łowiecka*, Warszawa 2006
- Wierzbowski B., *Prawo łowieckie*, (w:) A. Stelmachowski (red.), *Prawo rolne*, Warszawa 2008